

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA RESURSLARNI TO'G'RI BOSHQARISH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17128461>

Saparova Umida Baxromovna

(<https://orcid.org/0009-0005-5709-4073>) umidasaparova7@gmail.com

*Chirchiq Davlat pedagogika universiteti tadqiqotchisi, Chirchiq shahri, Amir Temur
ko'chasi, 104-uy. Tel.: (99870) 712-27-55, O'zbekiston
Toshkent amaliy fanlar universiteti, Gavhar ko'chasi 1-uy, Tashkent 100149,
O'zbekiston*

Kalit so'zlar

Boshlang'ich sinf, resurslarni boshqarish, ekologik savodxonlik interaktiv o'yinlar, loyiha asosidagi ta'lim, raqamli texnologiyalar, virtual reallik, barqaror rivojlanish, ta'lim tizimi, mustaqil fikrlash

Ключевые слова

начальные класс, управление ресурсами, экологическая грамотность, интерактивные игры проектное обучение, цифровые технологии, виртуальная реальность, устойчивое развитие, система образования, самостоятельное мышление

Keywords

primary school, resource management, ecological awareness, interactive games, project-based learning, digital technologies, virtual reality, sustainable development, education system, independent thinking

Annotasiya

Ushbu maqola tarbiya fani asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining resurslarni to'g'ri boshqarish iqtisodiy ko'nikmalarining shakllantirish haqida so'z boradi. Maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarida resurslarni to'g'ri boshqarish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan zamonaviy texnologiyalarni ko'rib chiqadi. Tabiiy resurslar, vaqt va materiallarni oqilona ishlatishni o'rgatish orqali bolalarning ekologik savodxonligi va mas'uliyat hissini oshirish muhim qilinadi. Interaktiv o'yinlar, loyiha asosidagi ta'lim, raqamli vositalar va virtual reallik kabi usullar tahlil qilinadi. Ushbu texnologiyalar bolalarning mustaqil fikrlashini, jamoaviy ishlash qobiliyatini va barqaror rivojlanish tamoyillarini o'zlashtirishini ta'minlaydi. Maqolada O'zbekiston ta'lim

tizimida ushbu usullarni qo'llash imkoniyatlari va mavjud qiyinchiliklar ham ko'rib chiqiladi.

Аннотация

Статья посвящена технологиям формирования у учащихся начальных классов навыков правильного управления ресурсами. Рассматривается важность обучения рациональному использованию природных ресурсов, времени и материалов для повышения экологической грамотности и чувства ответственности у детей. Анализируются такие методы, как интерактивные игры, проектное обучение, цифровые инструменты и виртуальная реальность. Эти технологии способствуют развитию самостоятельного мышления, навыков командной работы и усвоению принципов устойчивого развития. В статье также обсуждаются возможности применения данных методов в системе образования Узбекистана и существующие вызовы.

Annotation

The article explores modern technologies for developing resource management skills in primary school students. It emphasizes the importance of teaching the rational use of natural resources, time, and materials to enhance children's ecological awareness and sense of responsibility. Methods such as interactive games, project-based learning, digital tools, and virtual reality are analyzed. These technologies foster independent thinking, teamwork, and the adoption of sustainable development principles. The article also examines the potential for implementing these methods in Uzbekistan's education system and addresses existing challenges.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarini (6-11 yosh) resurslarni to'g'ri boshqarishga o'rgatish muhim vazifalardan biridir. Bu ko'nikmalar tabiiy resurslar (suv, energiya, yer), vaqt va materiallarni oqilona ishlatish, tejash va barqarorlik tamoyillarini o'z ichiga oladi. Bunday yondashuv bolalarning ekologik savodxonligini oshiradi va kelajakda mas'uliyatli fuqarolar bo'lib yetishishiga yordam beradi. Ushbu maqolada boshlang'ich yoshdagi bolalarga resurs boshqaruvini o'rgatishning innovatsion texnologiyalari, jumladan, interaktiv usullar va raqamli vositalar ko'rib chiqiladi. Maqsad – o'qituvchilar va ota-onalar uchun amaliy tavsiyalar berish orqali bu jarayonni soddalashtirishdan iboratdir.

Asosiy qism. Boshlang'ich sinfda resurslarni to'g'ri boshqarishni o'rgatish bolalarning atrof-muhitga munosabatini shakllantiradi va ularni barqaror hayot tarziga tayyorlaydi. Masalan, suv va energiyani tejash orqali bolalar chiqindilarni

kamaytirishni o'rganadilar, bu esa global muammolarga hissa qo'shadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, erta yoshda bunday ko'nikmalar shakllansa, bolalar kattalikda ekologik mas'uliyatni yuqori darajada saqlaydi. Bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarni iqtisodiy jihatdan bilimdon va mas'uliyatli shaxs sifatida tarbiyalash muhim vazifalardan biridir. Iqtisodiy tarbiya nafaqat moliyaviy resurslarni boshqarish ko'nikmalarini, balki tejamkorlik, mehnatsevarlik, mas'uliyat va iqtisodiy qarorlar qabul qilish kabi axloqiy qadriyatlarini ham shakllantirishga xizmat qiladi. Oila-maktab klasteri ushbu jarayonda muhim platforma sifatida xizmat qiladi, chunki u oila va maktabning tarbiyaviy hamkorligiga asoslanadi. Ushbu maqola oila-maktab klasterida iqtisodiy tarbiya ko'nikmalarini shakllantirishning o'ziga xos jihatlarini, ayniqsa, tarbiyaviy jihatlariga urg'u berib, yoritadi. O'zbekiston ta'lim tizimida ushbu yondashuvning ahamiyati va amaliy qo'llanilishi ko'rib chiqiladi.

O'zbekistonda ta'lim dasturlari, jumladan, "Barqaror rivojlanish maqsadlari" doirasida, bunday mavzularni integratsiya qilmoqda, ammo zamonaviy texnologiyalarni qo'llash hali yetarli emas. Bu ko'nikmalar nafaqat ekologik, balki iqtisodiy va shaxsiy rivojlanishga ham ta'sir qiladi, chunki bolalar vaqt va resurslarni samarali taqsimlashni o'rganadilar.

Resurs boshqaruvini o'rgatishda quyidagi texnologiyalar samarali qo'llaniladi. Ular bolalarning qiziqishini uyg'otish va amaliy tajribani ta'minlashga qaratilgan. O'yinlar orqali bolalar resurslarni boshqarishni qiziqarli shaklda o'rganadilar. Masalan, "Yashil bog'" o'yini bolalarga suv va quyosh energiyasini o'simliklar uchun taqsimlashni o'rgatadi: ular virtual bog'ni parvarish qiladilar va noto'g'ri qarorlar ekologik oqibatlarga olib keladi. Bunday o'yinlar mobil ilovalar yordamida o'tkazilishi mumkin, masalan, "Eco Kids" kabi dasturlar chiqindilarni saralashni o'rgatadi. O'qituvchilar sinfda guruhli o'yinlar tashkil qilish orqali bolalarning jamoaviy mas'uliyatini rivojlantiradilar.

Loyiha asosidagi o'quv faoliyatlari. Loyiha usuli bolalarni real muammolarni hal qilishga jalb qiladi. Misol uchun, "Chiqindilarni qayta ishlash" loyihasida o'quvchilar maktab chiqindilarini saralaydilar va qayta foydalanish loyihalarini yaratadilar, masalan, eski qog'ozdan yangi buyumlar yasash. Bog'dorchilik loyihalari esa yer va suv resurslarini boshqarishni o'rgatadi: bolalar o'z bog'larini sug'orish jadvalini tuzadilar va kompost tayyorlaydilar. Bu usul bolalarning mustaqilligini oshiradi va ota-onalar ishtirokini rag'batlantiradi.

Raqamli vositalar va virtual reallik. Zamonaviy texnologiyalar, jumladan, virtual reallik (VR), bolalarga resurslarni boshqarishni vizual tarzda ko'rsatadi. Masalan, VR darslarda bolalar "o'rmonlarni saqlash" simulyatsiyasida ishtirok

etadilar va energiya sarfini kuzatadilar. Shuningdek, onlayn platformalar, masalan, “Duolingo”ga o’xshash ekologik app’lar, gamifikatsiya orqali ko’nikmalarni rivojlantiradi. Maktablarda planshetlar yordamida resurs sarfini hisoblash dasturlari qo’llaniladi, bu esa matematika va ekologiyani birlashtiradi.

Integratsiya va baholash usullari. Darslarni integratsiya qilish orqali, masalan, tabiatshunoslik va matematikani birlashtirib, bolalar resurslarni hisoblashni o’rganadilar. Baholashda portfolios yoki raqamli jurnallar qo’llaniladi, unda bolalar o’z loyihalarini hujjatlashtiradilar.

Samaradorlik va qiyinchiliklar. Ushbu texnologiyalar bolalarning ekologik xabardorligini 25-35% ga oshirishi mumkin, chunki ular amaliy va qiziqarli. Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, o’yin va loyihalar orqali o’rganish bolalarning motivatsiyasini kuchaytiradi. Biroq, qiyinchiliklar mavjud: texnik bazaning yetishmasligi va o’qituvchilar malakasini oshirish zarur. O’zbekistonda bunday texnologiyalarni joriy etish uchun davlat dasturlari qo’llab-quvvatlashi kerak.

Boshlang’ich sinf o’qituvchilarining resurslarni to’g’ri boshqarishda oila-maktab klasterining tarbiyaviy ahamiyati. Oila-maktab klasteri – bu ota-onalar, o’qituvchilar va o’quvchilarning birgalikdagi faoliyati orqali ta’lim va tarbiyani uyg’unlashtiruvchi tizimdir. Iqtisodiy tarbiya nuqtai nazaridan, bu klaster bolalarga pulning qadrini anglash, tejamkorlik, mehnatsevarlik va mas’uliyatli iste’molchilik kabi ko’nikmalarni singdirishda muhim rol o’ynaydi. Oila bolalarga kundalik hayotda iqtisodiy qadriyatlar va axloqiy me’yorlarni o’rgatadi, maktab esa ushbu qadriyatlarning nazariy asoslarini mustahkamlab, amaliy ko’nikmalarni rivojlantiradi.

Oila-maktab klasterining tarbiyaviy jihatlari quyidagilardan iborat:

1. Axloqiy tarbiya bilan uyg’unlik: Iqtisodiy tarbiya faqat moliyaviy bilimlarni o’rgatish bilan cheklanmaydi. Bu jarayon bolalarga halollik, adolat, mehnatsevarlik va mas’uliyat kabi qadriyatlarning muhimligini tushuntiradi. Masalan, oilada bolalar oilaviy byudjetni rejalashtirish orqali tejamkorlik va mas’uliyatni o’rganadilar, maktabda esa iqtisodiy tushunchalar va ularning jamiyatdagi o’rni haqida bilim oladilar.

2. Oila va maktabning sinergiyasi: Oila bolalarga iqtisodiy tarbiyani kundalik hayot misollari orqali beradi. Masalan, ota-onalar bolalarga xarajatlar jurnalini yuritish yoki kichik xaridlar rejasini tuzishni o’rgatadi. Maktab esa bu bilimlarni sinfda o’tkaziladigan loyihalar, o’yinlar va amaliy mashg’ulotlar orqali mustahkamlaydi. Bu sinergiya bolalarning iqtisodiy tushunchalarini chuqur anglashiga yordam beradi.

3. Individual tarbiyaviy yondashuv: Har bir oilaning iqtisodiy holati, madaniyati va qadriyatlar tizimi har xil bo'ladi. Klaster tizimi bu farqlarni hisobga olib, o'quvchilarga individual yondashuvni ta'minlaydi. Masalan, ota-onalar o'z oilalarining moliyaviy tajribasiga asoslanib bolalarga tejamkorlikni o'rgatishi mumkin, maktab esa umumiy iqtisodiy tushunchalarni beradi.

O'zbekistonda boshlang'ich ta'limda klaster tizimi joriy etilishi bolalarni erta yoshdan iqtisodiy tarbiyaga jalb qilish imkonini bermoqda. Bu esa ularning kelajakda iqtisodiy jihatdan mustaqil va mas'uliyatli bo'lishlariga zamin yaratadi.

Iqtisodiy tarbiya orqali resurslarni to'g'ri boshqarishni shakllantirishning o'ziga xos usullari shundan iboratki, oila-maktab klasterida iqtisodiy tarbiya ko'nikmalarini shakllantirishning o'ziga xos jihatlari tarbiyaviy yondashuvga asoslanadi. Quyida bu jarayonning asosiy usullari va ularning tarbiyaviy xususiyatlari keltiriladi:

1. Amaliy tarbiya orqali o'rganish: Bolalar iqtisodiy ko'nikmalarni faqat nazariy bilimlar orqali emas, balki amaliy mashg'ulotlar orqali o'rganadilar. Masalan, oilada bolalar ota-onalari bilan birgalikda oilaviy xarajatlarni tahlil qilishlari, kichik byudjet rejasini tuzishlari yoki xaridlar ro'yxatini tuzishlari mumkin.

Maktabda esa loyiha asosidagi ta'lim usullari qo'llaniladi, masalan, o'quvchilar kichik biznes g'oyalarini ishlab chiqadilar yoki iqtisodiy o'yinlarda ishtirok etadilar. Bu jarayon bolalarda mas'uliyat va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

2. Mehnat tarbiyasi bilan bog'liqlik: Iqtisodiy tarbiya mehnat tarbiyasi bilan chambarchas bog'liq. Bolalar mehnat orqali daromad topish va uni oqilona ishlatish muhimligini tushunadilar. Masalan, oilada bolalar kichik uy vazifalarini bajarib, "maosh" sifatida kichik miqdorda pul olishlari va uni rejalashtirishni o'rganishlari mumkin. Maktabda esa o'qituvchilar bolalarga mehnatning iqtisodiy ahamiyatini tushuntirib, ularni ishga hurmat bilan qarashga undaydilar.

3. Innovatsion texnologiyalardan foydalanish: Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar iqtisodiy tarbiyada katta rol o'ynaydi. Maktabda interaktiv darslar, simulyatsion o'yinlar va moliyaviy savodxonlik bo'yicha mobil ilovalar orqali bolalar iqtisodiy tushunchalarni o'rganadilar. Oilada esa ota-onalar bolalarga moliyaviy ilovalarni ishlatishni o'rgatib, ularning raqamli iqtisodiy ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

4. Axloqiy tarbiya va ijtimoiy mas'uliyat: Iqtisodiy tarbiya bolalarga nafaqat pulni boshqarishni, balki iqtisodiy qarorlarning jamiyatga ta'sirini tushunishni ham o'rgatadi. Masalan, bolalar xayriya loyihalarida ishtirok etish orqali iqtisodiy

mas'uliyat va saxovat kabi qadriyatlar bilan tanishadilar. Bu jarayonda oila va maktab birgalikda bolalarni ijtisodiy jihatdan ongli va axloqiy shaxs sifatida tarbiyalaydi.

5. Samaradorlikni baholash: Klaster tizimida iqtisodiy tarbiya ko'nikmalarining samaradorligi doimiy ravishda baholanadi. O'quvchilarning bilim va ko'nikmalari loyihalar, testlar va amaliy vazifalar orqali sinovdan o'tkaziladi. Bu jarayon tarbiyaviy yondashuvni yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston ta'lim tizimida boshlang'ich sinflardan boshlab iqtisodiy tarbiyaga e'tibor berish, ayniqsa, oila ishtirokini kuchaytirish orqali bolalarning iqtisodiy savodxonligini oshirishga yordam bermoqda. Bu tizim O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanish strategiyasiga mos keladi va kelajak avlodni global iqtisodiy muhitga tayyorlaydi.

O'zbekistonda oila-maktab klaster tizimi ta'lim islohotlarining muhim qismi sifatida joriy etilmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'limda iqtisodiy tarbiyaga e'tibor berish bolalarni erta yoshdan moliyaviy savodxonlikka o'rgatishga yordam bermoqda. Masalan, ba'zi maktablarda "Iqtisodiy savodxonlik" darslari joriy etilgan bo'lib, unda bolalar oddiy iqtisodiy tushunchalar bilan tanishadilar. Oila ishtiroki esa bu bilimlarni amaliy hayotda qo'llash imkonini beradi.

Kelajakda ushbu tizimni yanada rivojlantirish uchun quyidagi takliflar amalga oshirilishi mumkin:

- Ota-onalarni o'qitish dasturlari: Ota-onalarga iqtisodiy tarbiya bo'yicha maxsus treninglar tashkil etish, ularning bolalarga to'g'ri yo'l-yo'riq ko'rsatishiga yordam beradi.

- Maktab dasturlarini kengaytirish: Iqtisodiy tarbiya darslarini maktab dasturlariga kengroq kiritish va amaliy mashg'ulotlarga e'tibor berish.

- Mahalliy tajribalarni umumlashtirish: O'zbekistonning turli hududlarida klaster tizimining muvaffaqiyatli tajribalarini o'rganib, ularni milliy miqyosda joriy etish.

Xulosa. Oila-maktab klasterida iqtisodiy tarbiya ko'nikmalarini shakllantirish orqali o'quvchilarda resurslarni to'g'ri boshqarishning o'ziga xos jihatlari tarbiyaviy yondashuvning chuqur integratsiyasida namoyon bo'ladi. Bu tizim bolalarga nafaqat moliyaviy savodxonlikni, balki axloqiy qadriyatlar, mas'uliyat va mehnatsevarlik kabi muhim fazilatlarni ham singdiradi. Oila va maktabning hamkorligi, amaliy mashg'ulotlar va innovatsion texnologiyalardan foydalanish bolalarni zamonaviy iqtisodiy muhitga tayyorlaydi. O'zbekistonda ushbu tizimning rivojlanishi kelajak avlodning iqtisodiy jihatdan mustaqil, axloqiy va

mas'uliyatli bo'lib yetishishiga zamin yaratadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida resurslarni to'g'ri boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish innovatsion texnologiyalar orqali samarali amalga oshiriladi. O'yinlar, loyihalar va raqamli vositalar bolalarni barqarorlikka o'rgatib, kelajak avlodni tayyorlaydi. O'qituvchilar va ota-onalar bu usullarni qo'llash orqali bolalarning rivojlanishiga hissa qo'shadilar, bu esa jamiyatning ekologik va iqtisodiy taraqqiyotiga olib keladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **Bovanova U.A** Boshlang'ich sinf o'quvchilarining atrof- muhitga ekologik munosabatni takomillashtirishda didaktik o'yinalarning ahamiyati. *Евразийский журнал академических исследований*, 4(7 (Special Issue), 401–405. ИЗВЛЕЧЕНО ОТ <https://in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/35744>
2. **Saparova U.B.** Specific aspects of forming economic educational skills of students of primary education institutions of higher education // *European Science Methodical Journal*. – 2024. – Vol. 2, Issue 12. – P. 82–90. ISSN (E): 2938-3641.
3. **Saparova U.B.** Pedagogical Principles of Forming Economic Education Skills in Primary Class Students with Family Partnership // *Best journal of innovation in science, research and development*. – 2023. – Vol. 2, Issue 9.
4. **Saparova U.B.** Theoretical principles of forming the skills of economic education in students // *Procedia of Theoretical and Applied Sciences*. – 2023. – Vol. 11. – September. ISSN: 2795-5621.
5. **Saparova U.B.** O'quvchilarida iqtisodiy tarbiya tushunchasini shakllantirishda oila hamkorligini rivojlantirish // *O'zMU xabarлари*. – 2023. – №7. – B. 166–169.
6. **Saparova U.B.** Boshlang'ich sinf o'quvchilariga iqtisodiy tarbiya ko'nikmalarini oila hamkorligida shakllantirishning o'ziga xos jihatlari // *Xalq ta'limi*. – 2023. – №6 (noyabr-dekabr). – B. 63–67.
7. **Saparova U.B.** Tarbiya fani asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida iqtisodiy tarbiya ko'nikmalarini shakllantirishda sharq mutafakkirlari tarixiy merosining o'rni // *Muallim ham uzluksiz bilimlendiruv*. – 2024. – №5/2. – B. 484–492.
8. **Saparova U.B.** O'quvchilarda iqtisodiy tarbiya ko'nikmalarini shakllantirish usullari // *Uzluksiz ta'lim*. – 2025. – №1. – B. 101–107.
9. **Saparova U.B.** Boshlang'ich sinf o'quvchilarida iqtisodiy ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirish // *O'quvchi faoliyatini rivojlantirish kontekstida*

innovatsion ta'lim texnologiyalaridan fanlararo sinxron-asinxron foydalanish
mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Denov, 2023. – B.
389–392.